

**ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ЧИННИКА НА ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ ТА
ІНТЕЛЕКТУ**

Babych N.M. The influence of family factor on the shaping of communication skills of older preschoolers with visual and intelligence impairments / N.M.Babych // Actual problems of the correctional education : Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Issue 5.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P. 16–26

Бабич Н.М. Вплив сімейного чинника на формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту. Наукова стаття присвячена проблемам формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту. Висвітлюється питання структури складного дефекту, коли

порушення функцій зорового аналізатора призводять до сенсорної та когнітивної депривації, обмеження візуальної інформації про навколишній світ, що в тій чи іншій мірі негативно впливає на розвиток вищих психічних процесів і діяльність дитини, а порушення інтелектуальної сфери суттєво ускладнюють переробку отриманої інформації. Обидва порушення накладаються одне на одне, створюючи специфічні утруднення в сприйманні навколишнього світу

Автор зауважує також, що негативний вплив суб'єктивних чинників, на жаль, часто поєднується із чинниками об'єктивними, сімейними. Це обумовлено тим, що у батьків немає достатньо знань, досвіду, а іноді і часу для спілкування з дітьми. Усім цим і пояснюється намагання автора розпочати формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту якомога раніше, із врахуванням сімейного чинника, щоб попередити виникнення можливих вторинних порушень у психічній та особистісній сферах дитини.

Враховуючи особливості комунікації таких дітей та їх батьків, автором запропоновані деякі комунікативні тактики, що можуть використовуватись батьками для підвищення ефективності формування комунікативних навичок у дітей даної категорії.

Ключові слова: комунікативні навички, комунікативна діяльність, діти з порушеннями зору та інтелекту, комунікативні тактики.

Бабич Н.Н. Влияние семейного фактора на формирование коммуникативных навыков у старших дошкольников с нарушениями зрения интеллекта. Научная статья посвящена проблемам формирования коммуникативных навыков у старших дошкольников с нарушениями зрения и интеллекта. Освещаются вопросы структуры сложного дефекта, когда нарушение функций зрительного анализатора приводят к сенсорной и когнитивной депривации, ограничению визуальной информации об окружающей среде, что в той или иной степени отрицательно влияет на развитие высших психических процессов и деятельности ребёнка. Соответственно нарушение интеллектуальной сферы существенно усложняет обработку полученной информации. Оба нарушения усложняют друг друга, создавая при этом специфические проблемы восприятия окружающей среды.

Автор также отмечает, что отрицательное влияние субъективных факторов, к сожалению, часто соединено с объективными факторами, семейными. Это обусловлено тем, что у родителей нет достаточно знаний, опыта, а иногда и времени на общение с детьми. Этим объясняются желания автора начать формирование коммуникативных навыков у старших дошкольников с нарушениями зрения и интеллекта

как можно раньше, учитывая при этом семейный фактор для предупреждения возникновения возможных вторичных нарушений в психической и личностной сфере ребёнка.

Учитывая особенности коммуникации детей с нарушениями зрения и интеллекта и их родителей, автором предложены некоторые коммуникативные тактики, которые могут использоваться родителями для повышения эффективности формирования коммуникативных навыков у детей данной категории.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, коммуникативная деятельность, дети с нарушениями зрения и интеллекта, коммуникативные тактики.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема комунікації в сучасній науці та практиці займає одне з провідних місць в дослідженнях педагогів та психологів. Сім'я – це той первинний осередок, в якому починається і відбувається життя дитини. За сприятливих умов дитина набуває в сім'ї початкових знань, прилучається до міжособистісних відносин, що сприяє її соціалізації, готується до адекватного входження в інші мікрогрупи та макросоціум в цілому. Ці важливі проблеми знайшли висвітлення у працях Е. Арутюнянц, Д. Берто, О. Докукіної, В. Дружиніна, З. Кісарчук, Л. Повалій, В. Постового, О. Хромової та інших вчених.

Розвиток сім'ї як малої соціальної групи залежить від способів розв'язання проблем внутрішньогрупової комунікації, тобто – особливостей спілкування між членами сім'ї, способів вирішення конфліктів, умов міжгрупової взаємодії як вибудови відносин з соціальним оточенням тощо. Міжособистісна комунікація у сім'ї має на меті обмін інформацією, узгодження зусиль і виконання ролей у спільній діяльності, встановлення та розвиток міжособистісних відносин. Засвоєння дітьми загальносуспільного досвіду неможливо без взаємодії та спілкування з іншими людьми. Сім'я та навчальний заклад – це дві важливих інституції в соціалізації дітей. Через комунікацію відбувається розвиток свідомості та вищих психічних функцій людини. В той же час вміння вступати в контакт з іншими людьми – необхідна складова самореалізації дитини, її успішність в різних видах діяльності, схильності та розуміння оточуючих. Формування комунікативних навичок – важлива умова всебічного розвитку дитини, а також одне з основних завдань підготовки її до подальшого життя.

В останній час педагоги та батьки все частіше з тривогою відмічають, що багато дітей відчувають труднощі в спілкуванні з оточуючими, особливо з однолітками. Дошкільники не вміють за власною ініціативою звертатись до дорослих або один до одного, не вміють відповідати на звернення, не можуть підтримувати та розвивати

ледь встановлений контакт, адекватно виражати свою симпатією, співчувати, тому часто або конфліктують, або замикаються в собі. Але найбільш гостро ця проблема постає серед батьків дітей з особливими потребами. Суспільство вимагає від дітей вміння комунікувати, розрізняти різні ситуації спілкування, розуміти інших людей в різних ситуаціях і відповідним чином реагувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробка проблеми «комунікації» не є новою. Питанням «комунікативних здібностей дітей дошкільного віку» займалися педагоги і психологи, такі як: А. Арушанова, Л. Венгер, Я. Коломенський, О. Леонтьєв, М. Лісіна, В. Мухіна, В. Селівнов, Т. Федосєєва та інші. Однак всі ці теоретичні розробки не достатньо використані в системі дошкільної освіти. В умовах реформування системи сучасної освіти проблема формування комунікативних навичок, як складової комунікативних здібностей, а також комунікативної готовності до школи, виходить на рівень актуальної соціально-педагогічної проблеми. Адже від її рішення багато в чому залежить успішність засвоєння дітьми шкільних знань, ефективність міжособистісної взаємодії з педагогами, однолітками та рідними, а в цілому – успішність шкільної та соціальної адаптації. І саме ці питання хвилюють батьків старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту, які збираються стати майбутніми першокласниками.

Формулювання мети статті. Відтак, метою нашої статті є проблема впливу сімейного чинника на формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку із порушеннями зору та інтелекту. Відповідно, мета нашої статті буде реалізована в процесі вирішення наступних завдань: по-перше, визначити вплив суб'єктивних та об'єктивних чинників, зокрема сімейного, на формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору та інтелекту; по-друге, окреслити шляхи вирішення проблеми, зокрема своєчасність звернення батьків до спеціалістів та використання спеціальних методів, що можуть використовуватись ними для підвищення ефективності формування комунікативних навичок у дітей даної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту наразі залишається однією із складних і майже неопрацьованих у теорії і практиці спеціальної освіти.

Діти з обмеженими психофізичними можливостями життєдіяльності являють специфічну категорію дітей, що потребує особливої уваги з боку педагогів, але ще більших зусиль потребують діти з комплексними порушеннями, бо поєднання дефектів більш суттєво спотворює розвиток таких дітей, аніж дітей інших категорій в цілому. Зоровий аналізатор організує і корегує роботу всіх систем

організму, тому порушення його діяльності негативно позначається на роботі інших аналізаторних систем. Він надає найбільш повну і різноманітну інформацію з найменшими затратами зусиль, саме йому людина довіряє більше, аніж слуху та дотику. І для дітей, які мають порушення зору, цей момент є дуже суперечливим – довіряючи своєму неповноцінному зору, вони ігнорують та слабо диференціюють інформацію від інших аналізаторних систем.

Діти з порушенням зору не можуть сприймати оточуючий світ повноцінно, так як спотворюється система сенсорних еталонів. Також вони, як і діти з порушеннями інтелекту, позбавлені можливості оволодівати не мовленнєвими та мовленнєвими засобами комунікації на основі простого наслідування, а потребують спеціального навчання елементам предметної діяльності, процес якого спирається на взаємодію збережених аналізаторних систем для створення полісенсорного образу.

У дітей з розумовою відсталістю також часто відмічають грубі розлади мовлення, які важко піддаються корекції та впливають на загальний психічний розвиток таких дітей, ще більше його затримуючи. Відповідно, у них спостерігається недорозвиток комунікативних навичок. Таку властивість мовлення відмічають у своїх працях науковці [2; 4; 5; 7]. Попри це, в них існує потреба у спілкуванні з іншими людьми і в пізнанні оточуючого світу. Однак завдяки наслідуванню поведінки інших у них утворюється зазвичай ціла система поведінкових штампів, якими вони користуються у знайомих ситуаціях.

У дітей з порушеним зором та інтелектом обидва порушення накладаються одне на одне, створюють специфічні утруднення в сприйманні навколишнього світу. Особливо це негативно впливає на стан емоційно-вольової сфери дитини, спричиняючи психологічний дискомфорт [3; 4; 5; 7; 9]. Саме в цих випадках, коли дефект зору обтяжений різноманітними супутніми порушеннями та неадекватними соціально-педагогічними вимогами до дитини, може виникнути комунікативна напруженість, яка деформує міжособистісні стосунки, викликаючи високу тривожність, аутичність та своєрідні поведінкові розлади.

Ці діти мало спілкуються як з однолітками, так і з дорослими. Це обумовлено тим, що у батьків немає достатньо знань, досвіду, а іноді і часу для спілкування з дітьми. Вони настільки заціклені на проблемах розвитку власної дитини, що абсолютно не помічають, як спілкуються з ними. Батьки найчастіше не сприймають комунікативні звернення дитини, або сприймають вибірково, звертаючи увагу на те що вони хочуть отримати в результаті комунікації. А для дитини з порушеннями зору та інтелекту важливо, щоб її намагання комунікувати доступними для неї засобами були сприйняті і почуті.

Родина є першою й головною соціальною групою, яка активно впливає на формування особистості дитини дошкільного віку. Роль родини полягає у поступовому введенні дитини в суспільство. Первинна соціалізація у формуванні особистості відіграє особливо важливу роль, коли дитина ще несвідомо засвоює зразки й манеру поведінки, типові реакції старших на ті або інші проблеми. Серед дефектів первинної соціалізації безпосереднє значення мають: нездоровий психологічний клімат родини, неправильне виховання в родині, неповна родина, виховання поза родиною. У нездоровий психологічний клімат родини свій внесок роблять конфлікти її членів, а також непевність у собі батька, тривожність, емоційна нестійкість, ригідність матері тощо [6].

Все це також спричиняє відхилення в комунікативній діяльності, які характерні для дітей з порушеннями зору та інтелекту. Проявляються вони не в однаковій мірі та по-різному піддаються впливу як з боку педагогів так і з боку батьків, і по-різному впливають на подальший розвиток дитини.

Спираючись на дані, які були отримані під час проведення нашого дослідження, потрібно зауважити, що діти вступають в дошкільний навчальний заклад в середньому або навіть частіше в старшому дошкільному віці. А декотрі, з тих чи інших причин знаходяться вдома з батьками і не відвідують навчальні заклади. Саме ця категорія дітей показала низький рівень сформованості комунікативних навичок. Вони найчастіше обмежені в спілкуванні з однолітками і найбільшу частину часу проводять з батьками, які під час консультацій у спеціалістів скаржаться на відсутність знань і досвіду по встановленню комунікації зі своєю особливою дитиною. Все це ускладнює процес формування комунікативних навичок, так як сензитивний період розвитку упущений. Для дітей, які довгий час знаходяться ізольовано, характерна соціальна дезадаптація, низький рівень розвитку комунікативних навичок (найчастіше, як наслідок соціальної ізоляції), і, в результаті, емоційна нестабільність. Всі ці особливості розвитку вказують на необхідність цілеспрямованого формування комунікативних навичок у дітей з порушеннями зору та інтелекту, а особлива увага повинна приділятися спільній роботі спеціалістів та батьків.

Отже, процес формування комунікативних навичок у дітей з порушеннями зору та інтелекту буде ефективним, якщо:

- батьки усвідомлюють важливість значення процесу формування комунікативних навичок і працюють комплексно, а саме закріплюють отримані під час занять з педагогами навички і переносять їх в різні види діяльності дитини з порушеннями зору та інтелекту;

- процес формування комунікативних навичок відбувається з урахуванням особливостей розвитку дитини з порушеннями зору та інтелекту, «зони найближчого розвитку», і обов'язково базується на

основі провідної діяльності дитини, з поступовим ускладненням невербальних і вербальних компонентів комунікативної діяльності;

– батьки у співпраці зі спеціалістами працюють над поетапним формуванням комунікативних навичок: починаючи від розуміння і використання простих невербальних засобів комунікації до поступового переходу до вербальної комунікації.

Ефективність процесу формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору та інтелекту, багато в чому залежить від того, як батьки під керівництвом педагогів вибудовують комунікативну взаємодію, під час якої вирішуються певні комунікативні завдання. Зокрема, чи розуміє дитина певну ситуацію, чи усвідомлює власні мотиви та мотиви інших людей під час комунікативної взаємодії, чи використовує комунікативні навички відповідно до ситуації спілкування. Батьки повинні чітко усвідомлювати, що не всі види діяльності в які включається дитина з порушеннями зору та інтелекту, автоматично формують і розвивають комунікативні навички. Для того щоб діяльність дитини позитивно впливала на формування комунікативних навичок, вона повинна відповідати певним умовам:

- по-перше, комунікація повинна викликати у дитини з порушеннями зору та інтелекту сильні та стійкі позитивні емоції, а головне задоволення;
- по-друге, комунікація не повинна відбуватись з примусу, а потрібно створювати ситуації, які мотивують дитину комунікувати за власним бажанням;
- по-третє, важливо організувати діяльність дитини так, щоб під час кожного комунікативного акту не тільки закріплювались вже сформовані, але й цілеспрямовано формувались нові комунікативні навички.

Однією з форм стимуляції комунікативних потреб дитини з порушеннями зору та інтелекту є позитивна оцінка та підкріплення (солодощі, ігри, мультики та ін.) досягнень дитини батьками. Дуже корисно педагогу розповідати батьками в присутності дитини про її нові досягнення. Не менш важливий зворотній зв'язок, коли батьки помічають і розповідають про те, як закріплюються і як застосовуються набуті комунікативні навички поза межами навчального процесу.

Постає питання, яким же чином навчити батьків цілеспрямовано ефективно впливати на формування комунікативних навичок дітей з порушеннями зору та інтелекту. Адже, ефективна комунікація передбачає постійний вибір комунікантом певної моделі поведінки (комунікативних стратегій), яка в конкретній ситуації буде найбільш сприятливою у досягненні поставленої мети.

Комунікативна стратегія – це когнітивний процес, тобто глобальний рівень усвідомлення ситуації, в якому мовець співвідносить свою комунікативну мету з конкретним мовним вираженням. Механізмами реалізації комунікативної стратегії є комунікативні тактики – сукупності практичних кроків у реальному процесі комунікативної взаємодії, що мають на меті досягнення впливу на певному етапі стратегічної взаємодії [8].

Враховуючи особливості комунікації батьків та дітей з порушеннями зору та інтелекту нами запропоновані основні комунікативні тактики, що можуть використовувати батьки для підвищення ефективності формування комунікативних навичок у дітей даної категорії.

Тактика активного слухання (або спостереження). З допомогою тактики активного слухання або спостереження за невербальною комунікацією дітей, які не розмовляють, батьки отримують інформацію про дії, стан, погляди або намагання вступити у взаємодію дитини з порушеннями зору та інтелекту. Це допоможе батькам «повернути» дитині в процесі подальшої комунікації те, про що вона хотіла повідомити і відповідно допомогти сформуванню певну комунікативну навичку, яка допоможе надалі позначати ці дії, стан, почуття емоції тощо.

Тактика спонукання до виконання тих чи інших дій в процесі комунікації. Батьки використовують цю тактику, щоб визначити подальші дії дітей. Засобами вираження цієї тактики є мовленнєві акти такі, як застереження, прохання, наказ тощо.

Тактика надання нової інформації розкривається у мовленнєвому акті між членами родини на перших етапах формування певної комунікативної навички, коли батьки демонструють дану навичку під час комунікації між собою.

Тактика демонстрації опозиції. Батьки використовують цю тактику, щоб навчити дітей виражати негативне ставлення, емоції або заперечення певної дії. Засобами вираження виступає як вербальна так і невербальна комунікація.

Тактика заспокоєння допомагає батька сформуванню у дітей комунікативні навички, які допоможуть дитині звернутись з проханням забезпечити їй захист в певній стресовій ситуації.

Тактика «перенесення». Її основна мета – навчити дитину з порушеннями зору та інтелекту переносити сформовані навички в інші ситуації комунікативної взаємодії.

Тактика «провокації» допомагає батькам на короткий час викликати реакцію дитини на певну комунікативну ситуацію, під час якої автоматизуються комунікативні навички або навичка, над якою працює педагог разом з батьками.

Тактика «пряме включення». Це виникнення несподіваних для дітей і батьків ситуацій в різних побутових моментах (магазин, транспорт, дитячий майданчик тощо), коли у батьків з'являється можливість перевірити або закріпити певну сформовану комунікативну навичку.

Спираючись на дані нашого дослідження потрібно зауважити, що батьків доцільно включати в спільну роботу з педагогами саме на перших етапах корекційної роботи. Адже закріплення набутих комунікативних навичок потрібно проводити в усіх режимних моментах і різних побутових ситуаціях, в які попадає дитини протягом дня. І саме володіння комунікативними тактиками допоможе батькам досягати поставлених перед ними та їх дітьми цілей по формуванню комунікативних навичок.

Оволодіти комунікативними тактиками батькам допомагають педагоги та спеціалісти, які працюють з дитиною. Робота проводиться у вигляді педагогічних практикумів, розв'язування педагогічних задач та ситуацій, які пов'язані з особливостями їхньої дитини. Виділяються такі напрямки розвитку базових комунікативних навичок:

- розвиток уваги, інтересу до комунікативної взаємодії з батьками;
- розвиток вміння входити в контакт та співпрацювати з дитиною під час комунікативного акту;
- розвиток навичок невербальної комунікації;
- розвиток навичок комунікативної взаємодії дитини, батьків та педагогів;
- подолання комунікативних бар'єрів, які виникають між батьками та їх дитиною.

Побудова системи роботи з використанням комунікативних тактик можлива за умови конструктивного контакту і співробітництва з батьками, оскільки основною метою користування цієї формою роботи є можливість виведення її використання за межі занять у групі і застосування її у інтерактивному режимі. Вона виступає ефективним способом покращення життєдіяльності дітей зі складними порушеннями, забезпечує розуміння суб'єктами один одного, як і у випадках відсутності мовлення, так і при недостатній його сформованості.

Діти з порушеннями зору та інтелекту починають відчувати життєву значущість спілкування. Розширюються можливості для установаження контактів, для вираження своїх почуттів, емоцій, переживань, потреб і бажань, й, що не менш важливо, викликає у них почуття власної гідності, формує позитивне ставлення до соціуму.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, переважна більшість дітей із порушеннями зору та інтелекту внаслідок порушень

комунікативної сфери страждає від соціальної та комунікативної депривації. Спільна робота педагогів та батьків підвищує рівень сформованості комунікативних навичок, що сприяє покращенню комунікативної сфери дитини, а відтак позитивно впливає на засвоєння нею соціального досвіду, що є важливою умовою інтеграції дітей з порушеннями зору та інтелекту в соціум.

Список використаних джерел

1. **Арушанова А.Г.** Развитие коммуникативных способностей дошкольника / А.Г. Арушанова. – М.: ТЦ Сфера, 2011. – 80 с. – (Методическое пособие).
2. **Выготский Л.С.** Избранные психологические исследования. Мышления и речь. Проблемы психологического развития ребёнка / Лев Семёнович Выготский. – М.: Изд-во АН УРСР, 1956. – 350 с.
3. **Выготский Л.С.** Проблема умственной отсталости / Лев Семёнович Выготский. – М.: Просвещение, 1983. – Т.5. – 180 с.
4. **Дегтяренко Т.М.** Корекційно- реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами / Т.М Дегтяренко, Л.С. Вавіна. – Суми : Університетська книга, 2008. – (Навчальний посібник).
5. **Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г.** Як навчати дітей з порушеннями психофізичного розвитку / Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська. – Київ: «Ніка-центр», 2003.
6. **Кобыльченко В.В.** Становление личности дошкольника в норме и при нарушениях зрения / В.В. Кобыльченко. – Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015. – 540 с.
7. **Психолого- педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та інтелекту** / За ред.. В.І. Бондаря, Л.С. Вавіної, В.В. Тарасун. – К.:2008. – 284 с.
8. **Словарь лингвистических терминов:**[Изд. 5-е, испр-е и дополн] / Т.В.Жеребило. — Назрань: Изд-во "Пилигрим"., 2010.
9. **Феоктистова В.А.** Развитие навыков общения у слабовидящих детей / В.А. Феоктистова. – СПб.: Речь, 2005. – 128 с.: ил.

Spy`sok vy`kory`stany`x dzherel

1. **Arushanova, A.G.** (2011) Razvitie kommunikativnyh sposobnostej doshkol'nika: Metodicheskoe posobie. Moskva : TC Sfera. (In Russian).
2. **Vygotskij, L.S.** (1956) Izbrannye psihologicheskie issledovanija. Myshlenija i rech'. Problemy psihologicheskogo razvitija rebjonka. Moskva : Izatelstvo AN URSSR. (In Russian).
3. **Vygotskij, L.S.** (1983) Problema umstvennoj otstalosti. Moskva : Prosveshhenie, Tom 5. (In Russian).
4. **Dehtiarenko, T.M.** (2008) Korektsiino- reabilitatsiina robota v spetsialnykh doshkolnykh zakladakh dlia ditei z osoblyvymy potrebamy. Sumy : Universytetska knyha. (In Ukrainian).
5. **Iliashenko, T.D.** (2003) Yak navchaty ditei z porushenniamy psykhofizychnoho rozvytku. Kyiv : «Nika-tsentr». (In Ukrainian).
6. **Kobyl'chenko, V.V.** (2015) Stanovlenie

lichnosti doskol'nika v norme i pri narushenijah zrenija. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing. (In Russian). **7. Psykholoho- pedahohichniy** suprovid ditei z porushenniamy zoru ta intelektu. (2008). Kyiv. (In Ukrainian). **8. Slovar'** lingvisticheskikh terminov (2010). Nazran' : Izatelstvo "Piligrim". (In Ukrainian). **9. Feoktistova, V.A.** (2005) Razvitie navykov obshhenija u slabovidjashhih detej. – SPb.: Rech'. (In Russian).

Babych N.M. The influence of family factor on the shaping of communication skills of older preschoolers with visual and intelligence impairments. The scientific article is devoted to the current problem of modern correctional pedagogy – the formation of communication skills of older preschoolers with visual and intelligence impairments. It is a well-known fact that the visual analyzer impairments lead to cognitive and sensory deprivation, restriction of visual information about the surrounding world; that impacts more or less negative on the development of higher mental processes and child`s activities. Moreover, due to violations of intellectual sphere the processing of received information is becoming considerably complicated and so on.

Unfortunately, the negative impact of subjective factors is often combined with objective factors – family factors. This is predetermined with the fact that the parents have not got enough knowledge, experience, and sometimes are lack of time to communicate with their children. Thus, in particular, parents often do not perceive the communication address from their child, or accept them selectively paying attention to what they want as a result of communication. It is essential for a child with visual and intelligence impairments that his/her efforts to communicate with the help of all the available means should be heard and perceived.

All this explains the author`s attempts to start the formation of communication skills of older preschoolers with visual and intelligence impairments as early as possible, taking into account the family factor in order to prevent the possible secondary disorders in child`s mental and personal spheres.

Taking into account the characteristics of communication between parents and children who have visual and intelligence impairments the author suggests some basic communication tactics that can be used by parents to improve communication skills formation of children who belong to this category.

Key words: communicative activity, communicative skills, children with visual and intellectual destructions, communication tactics.

Отримано: 13.02.2015 р.